

→ Klaus Kinkel opent de Berlin Conference 2012. Fotografie: Yehuda Swed.

→ Sfeerimpressie van de Berlin Conference 2012. Fotografie: Yehuda Swed.

DE CRISIS TE LIJF

De Conversations on Europe 2012

Tekst: Redactie MMNieuws

Het jaar 2013 wordt het jaar van Europese Jaar van de Burger. Reden voor een aantal Europese culturele organisaties om stil te staan bij dat concept. Want Europees burgerschap lijkt, mede dankzij de financiële crisis en de wrevel tussen EU-lidstaten en burgers, verder weg dan ooit. Hoe gaan we verder? Verspreid over drie steden (Berlijn, Brussel en Amsterdam) organiseerde A Soul For Europe in november een serie van lezingen en groepsdiscussies met grote en kleinere spelers uit de Europese culturele wereld onder de noemer A Cultural Coalition for a Citizen's Europe. MMNieuws was erbij en doet verslag.

De Berlin Conference 2012 gaf op 10 november het startschot voor een serie van drie evenementen gewijd aan een Europese bottom-up beweging. Speciaal voor deze reeks evenementen heeft A Soul For Europe de Cultural Coalition for a Citizen's Europe opgezet. Deze coalitie van culturele organisaties in Europa is een initiatief van A Soul For Europe om het Europese integratieproces te promoten en verder te ontwikkelen. Het leunt daarbij zwaar op samenwerking tussen burgers en politieke machthebbers. De ontwikkeling van burgerschap binnen het Europese framework is bij uitstek een cultureel proces. Het dient rekening te houden met een veelheid aan talen, tradities, ervaringen van mensen, onafhankelijk van origine. Het belang van cultuur als aanjager van ontwikkeling en integratie moet bij de politiek en het zakenleven onder de aandacht worden gebracht, als initiatief dat *bottom up* moet werken om succesvol te zijn.

Klaus Kinkel, voormalig minister van Buitenlandse Zaken van Duitsland opende het congres in Berlijn. Als huidig voorzitter van de Deutsche

Telekom Stiftung zag hij Europa als economische eenheid onder druk staan. De eenheid zou veel meer op culturele dan op economische principes gebaseerd moeten zijn. Maar dit gemis aan culturele gezamenlijke principes merkt de burger. De uitdaging voor de politiek is dan ook om de burgers weer te enthousiasmeren. Duitsland zal ook daarin het voortouw moeten nemen, zoals ze dat nu ook economisch doet. Europa is voor Duitsland een onontkoombare eindbestemming, haar lotsbestemming, aldus Kinkel. Door samenwerking te bevorderen zal Duitsland de strategische eenheid blijven bevorderen.

Andreas Bock (journalist) schetste de gevaren van een Europa waar de democratie onder vuur ligt. De EU-politiek zou de burgers meer *incentives* moeten bieden om actief te participeren en betrokken te zijn. Het crisismanagement gaat momenteel in tegen alle geldende regels van betrokkenheid. Beslissingen worden genomen achter gesloten deuren en politici zijn niet transparant en eerlijk. Het is, aldus Bock, een typisch Europees proces waarin Europa steeds meer krediet verspeelt en ruimte laat voor allerlei links- en rechts-radicaler sentimenten.

Europa is onderdeel van het probleem geworden in plaats van de oplossing, wat ons als actieve burgers voldoende zou moeten lijken om ons tegen af te zetten. Dit vraagt om radicale oplossingen en als burgers moeten we op Europees niveau juist meer betrokkenheid en participatie mogelijkheden eisen. A Soul For Europe wil laten zien dat haar burgers belangrijke bouwstenen zijn om het EU-integratie proces op te baseren. Deze verantwoordelijkheid voor de politiek in de naaste toekomst, is vanzelfsprekend en moet meer gericht worden op cultuur. De rol van

burgers bij het beleven en beheren van hun cultuur is cruciaal, immers burgers vertegenwoordigen en personifiëren hun geschiedenis, waardensystemen en overtuigingen, die het mogelijk maken om een dialoog te voeren. Zonder cultuur kan er ook geen dialoog zijn. Dit is de basis voor de door A Soul For Europe opgerichte Cultural Coalition en het kan een belangrijke rol vervullen bij de ontwikkeling van een verantwoordelijke *civil society*. Daarvoor moeten nieuwe formats en methodes ontwikkeld worden vooruitlopend op het Europese Jaar van de Burger, waarin de eenheid als gezamenlijke verantwoordelijkheid door politici en burgers ontwikkeld moet worden.

De rol van burgers bij het beleven en beheren van hun cultuur is cruciaal, burgers vertegenwoordigen en personifiëren immers de geschiedenis, waardensystemen en overtuigingen die het mogelijk maken om een dialoog te voeren.

Hans-Gert Pöttering (CDU-politicus) reageerde met een pleidooi voor (nog) meer geld voor regionaal politiek. Als we onze aandacht voor de regio's verliezen, is dat een bedreiging voor de ziel van Europa. Steve Austen reageerde door te wijzen op de noodzakelijke ruimte voor *trial and error* om het democratische ontwikkelingsproces te bevorderen. Formeel hebben de burgers immers de steun van de Unie.

Alicja Gescinska (filosoof en schrijfster) verlegde de aandacht naar de rol van moraliteit. Ze streepte aan dat er naast een financiële crisis ook een morele crisis is en dat het aan ons als burgers is om actief richting te geven aan deze mentaliteitsverandering. We worden immers niet geboren als actieve burgers, dus moeten we onszelf steeds weer opnieuw doordringen van het belang van participatie. Daar op inspringend zag Ondrej Hrab (directeur van het Praagse Archa Theater) een heel directe rol voor de kunsten om het speelveld te creëren waarop het democratisch proces kan plaatsvinden. Kunstcreatie in zichzelf is daarbij echter een ondemocratisch proces wat ruimte moet krijgen en behouden.

Tijdens de gehele conferentie was er veel aandacht voor de economische crisis. Cultuur is een belangrijk middel om uit die crisis te komen en grote verandering teweeg te brengen, zo luidde de algemene conclusie. Netwerken met daarin strategy groepen van A Soul for Europe, intellectuelen en kunstenaars, in combinatie met politici, moeten dit traject van verandering uitvinden en steeds opnieuw opzetten.

Brussel

De conversatie werd op 16 en 17 november voortgezet in de Salle du Trône van het Palais des Académies te Brussel. De bijeenkomst werd geopend door een panel van vooraanstaande denkers uit het culturele veld, waaronder Raymond Weber (directeur van de Marcel Hicter Association), Volker Hassemer (bestuurslid A Soul For Europe) en Jacques de Decker (verbonden aan het Palais des Académies en directeur van het Philosophy Festival). De aanwezigen waren zich allen accuut bewust van de crisis waarin Europa verkeerd, maar net zoals in Berlijn liepen de meningen uiteen over hoe de burger en culturele instellingen betrokken moesten worden bij het verhelpen van die crisis. Volker Hassemer merkte op dat de gemiddelde burger nog helemaal geen leidende rol in Europe op zich wil of kan nemen. Een opmerking die hem tijdens de bijeenkomst op veel repliek kwam te staan.

Hoe dan Europese burgers over te halen? Luuk van Middelaar (historicus en politiek filosoof) reflecteerde in zijn lezing op manieren om burgerschap te stimuleren. Je kunt een Europeaan nu eenmaal niet dwingen om zich Europees te voelen, burgers moeten overtuigd worden. De Middelaar zag veel in wat hij de "Griekse" strategie noemde: een actief burgerschap gebaseerd op rechten en politiek engagement. Toch is het niet altijd een kwestie van maakbaarheid; gebeurtenissen en processen die buiten

handen liggen van individuele acteurs hebben net zo'n invloed op de vorming van identiteit als groots opgezette culturele projecten.

De rol die cultuur in dit alles zou moeten spelen lag moeilijker. Peter Vermeersch (organisator van het burgerinitiatief G1000) dacht liever in termen van creativiteit dan culturele instellingen. Het bevorderen van Europees burgerschap ging niet zozeer om kunst maar om het inzetten van artistiek potentieel van kunstenaars en burgers binnen de samenleving als geheel. Een sentiment dat beaamd werd door Raymond Weber, die onderstreepte dat cultuur vooral een middel tot een doel hoort te zijn.

Het gesprek werd voortgezet op de 17e november, waarbij Patrice Meyer-Bisch (coördi-

nator van het Interdisciplinary Institute for Ethics and Human Rights en houder van de UNESCO zetel voor Human Rights and Democracy) van wal stak over de nood van een algehele transformatie van onze cultuur geënt op gedeelde culturele waarden. Hij stelde dat iedereen culturele rechten heeft en dat deze minstens even belangrijk zijn als huisvesting of voeding, ook al worden ze zelden als dusdanig erkend. Wil de Europese Unie aanspreken bij de burgers dan zal zij als een acteur moeten worden: een bron van gedeelde gevoel en emotie.

Kathrine Heid (network manager RESEO) wees naar aanleiding van de lezing op het feit dat er vooral meer participatie met burgers gezocht moest worden, maar niet op een belerende *top down* manier. Steve Austen aan de andere kant merkte op dat de nationale cultuurpolitiek een betere beleving van Europees

→ Een drankje tijdens de Brussels Conversations 2012.

→ Steve Austen tijdens zijn workshop in Amsterdam. Fotografie: Rebke Klokke

Het is niet alleen een kwestie van het herstel van de Europese economie. 'It's not about currency, it's about culture', in de woorden van Gescinska. Er is een culturele en morele revitalisatie van Europa nodig.

burgerschap in de weg staat. Burgerschapprojecten zouden zich juist moeten verplaatsen naar een lokaal niveau.

In de tweede sessie van de dag nam Alicja Gescinska wederom een meer waarschuwend toon aan. Er is een grote en groeiende groep van *radical losers* in Europa: mensen in armoede die in eigen ogen geen invloed kunnen uitoefenen op hun lot. Historisch gezien speelde deze groep een belangrijke rol in de opkomst van anti-democratische bewegingen. Het is niet alleen een kwestie van het herstel van de Europese economie. 'It's not about currency, it's about culture', in de woorden van Gescinska. Er is een culturele en morele revitalisatie van Europa nodig.

Krzysztof Czyzewski (sociaal activist en directeur van de Borderland Foundation) merkte in reactie op dat de definitie van cultuur van Gescinska en anderen niet meteen gedeeld wordt door de burgers die de Europese Unie zo graag wil bereiken. Armoede is eveneens geen obstakel in culturele beleving. Cultuur heeft revolutionaire kracht en juist die hebben we nodig om door de crisis te komen, benadrukte Miguel Ángel Martín Ramos (werkzaam bij het Access to Culture Platform). Maar, zoals Vânia Rodrigues (consultant bij Setepés) opmerkte, het is moeilijk om cultureel burger te zijn in economisch erbarmelijke omstandigheden.

Amsterdam

De Conversations werden afgesloten op 30 november in Felix Meritis te Amsterdam. Ferenc Miszlivetz lichtte het thema van Europees burgerschap toe met enkele pijnlijke lessen uit de Hongaarse politiek. In de jaren '80 bestond er

onder Hongaarse intellectuelen en kunstenaars een grote hoop op een nieuw, verenigd Europa. Miszlivetz zag die droom verstoord worden met de val van het IJzeren Gordijn. In plaats van Europese integratie moest Oost-Europa op eigen benen staan. Culturele integratie stond op een laag pitje en buiten de (artistieke) elite vond er weinig Europeanisering plaats. Ondertussen groeide in Hongarije een nieuwe, incompetente politieke elite. Het land verkeert momenteel in een staat van haatpolitiek: politieke vijanden staan elkaar naar het leven wat een effectieve regering in de weg zit.

Reagerend op Miszlivetz merkte Jacques Monasch (Tweede Kamerlid-lid voor de PvdA) op dat hij parallellen zag met de rest van Oost-Europa. Op veel plekken wordt er teruggerepen naar oude machtssystemen nadat de vrije markt en de democratie teleurstellingen bleken. Kunst moet veel breder ingezet worden om dit soort sentimenten tegen te gaan, aldus Monasch. De *civil society* zou de macht moeten teruggrijpen van instituten en overheden. Miszlivetz signaleerde dat er een opkomende *European society* is, maar die moet gekoesterd en gestimuleerd worden, onder andere door culturele projecten.

De middag werd voortgezet met een aantal workshops rondom het thema burgerschap, waarna de conclusies gedeeld werden met het gehele publiek. Steve Austen, die een workshop-discussie leidde rondom de duurzaamheid van politieke en culturele initiatieven van burgers, kon melden dat er tijdens de groepsdiscussie genoeg belangrijke vragen naar voren waren gebracht om nog een aantal bijeenkomsten

over te houden. Teun Gautier, die zich met een werkgroep richtte op het opstellen van een *citizenship charter*, ondervond evenveel problemen met het komen tot harde conclusies. Tijdens de vele discussies merkte hij wel op dat bijna alle burgerrechten geografisch gebonden zijn: een relict uit een andere tijd die we wellicht achter ons moeten laten. In de derde workshop liet Jaap Hoeksma de deelnemers op speelse wijze kennis maken met de politieke structuur van de EU met zijn bordspel *Eurocracy*. Belangrijkste conclusie was dat de Europese Unie een volstrekt unieke politieke structuur heeft: een internationale organisatie met burgers (voor meer hierover, zie pagina 22). Kathrin Deventers werkgroep tot slot richtte zich op *bottom up* culturele initiatieven. Dit leidde tot een brainstorm over de essentie van burgerschap. Belangrijke aanbevelingen waren de noodzaak van een verbetering van de relaties tussen burgers onderling en de stimulering van initiatieven die hun oorsprong vinden vanuit de *civil society*. Er is behoefte aan een nieuwe gevoel van eigenwaarde, sommigen spraken zelfs over *Europride*. Simon Mundy merkte naar aanleiding van de workshops op dat we vooral behoefte hebben aan een nieuw begrip van burgerschap dat zich manifesteert in meerdere categoriën: globaal, regionaal maar altijd mobiel en flexibel. De Amsterdam Conversations 2012 werden afgesloten door een lezing van George Möller onder de titel *Banking, ethics and citizenship* (waarover meer vanaf pagina 15).

Doel bereikt?

Het was tekenend voor de Conversations dat er meer vragen werden opgeworpen dan beantwoord. Er was veel verdeeldheid: over de aard van burgerschap, over verantwoordelijkheden binnen de culturele sector, over het nut en de wenselijkheid van een Europees burgerschap en welke vorm dat aan zou moeten nemen. Maar wat toch het duidelijkst naar voren kwam tijdens alle drie de bijeenkomsten was het gezamenlijk besef van een economische, culturele en politieke crisis in Europa en de vurige wens het probleem aan te pakken. Revitalisering en vernieuwing lagen op ieders lippen en de wil om te veranderen was groot. Het grootste heil werd gevonden in het stimuleren van een idee van burgerschap door culturele instanties en projecten, maar ten alle tijden met veel ruimte voor co-creatie en participatie van burgers zelf. Of de goede intenties zullen leiden tot een culturele revitalisatie zal alleen de tijd leren. Maar de wil om de crisis aan te pakken is er en waar een wil is, is een weg. □